Okul Dışı Tarih Öğretimi

Doç. Dr. Mustafa SAFRAN
Arş. Gör. Bahri ATA

Okul dışındaki tarihsel yapılar, antik kentler, müzeler gibi eğitimi araçlarıyla destekleyen öğretime okul dışı tarih öğretimi denilmektedir. Tarihsel çevrenin ve kaynak kişilerin sağladığı ilk elden yazılı olmayan kanıtlarla öğrenciyi karşı karşıya getirme okul dışı tarih öğretimini gerektirir

Okul dışı tarih öğretimi iki unsurun öğretimde kullanılmasını içerir. Bunlardan ilki tarihsel çevre, ikincisi sözlü tarihtir. Öncelikle tarihsel çevrenin ne olduğunu açıklamak gerekir. En geniş ifadesiyle tarihsel çevre "etrafımızı kuşatan geçmişe ait bütün unsurlardır" (Anderson ve Moore, 1994:196). Tarihsel yapılar ve müzelerde sergilenen taşınabilir eserler tarihsel çevreyi oluşturur. İnsanlığın, geçmiştin günümüze değişen ihtiyaçlara cevap vermek için geliştirdiği araç ve gereçler, binalar yollar da tarihsel çevrenin unsurlarıdır.

Tarihsel çevrenin dışında okul dışı tarih öğretimi sözlü tarihi de içermektedir (Anderson ve Moore,l994:199). Sözlü tarih "yaşayan kişilerin kendi geçmişleriyle ilgili belleklerinin, toplumsal olayların, tanıdıkları kişilere dair anlatımlarının ve genel olarak anılarının görüşme yoluyla kayda geçirilmesidir" (Somersan,1994:368) .

Geleneksel yöntemleri kullanan tarihçiler geçmişin öğrenilmesinde sözlü kaynakların değeri konusuna şüpheyle yaklaşmalarına rağmen, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da sözlü tarih, akademik tarihçilik ve tarih eğitiminde yerini almıştır. Özellikle son 50 yıllık çağdaş tarihin anlaşılmasında ve yerel tarihin öğrenilmesinde kaynak kişilerle öğrencileri görüştürme tarih dersine ilgiyi artıracaktır. Gerçekte, 1950'lerde Çağatay Uluçay gibi tarih eğitimcilerinin yazdığı makalelerde sözlü tarihin izlerine rastlamaktayız. Ancak bu makalelerde sözlü tarih Kurtuluş Savaşı gazilerinin savaşın geçtiği yerde konuşmalarını sağlama ya da savaşa katılmış olanların okula davet edilerek, öğrencilerle görüştürülmesiyle dersin canlı ve renkli geçmesinin sağlanması açısından ele alınmıştır (Uluçay, 1954:71). Günümüzde sözlü tarih toplumun her kesiminden biriyle görüşmeyi içerecek şekilde geniş bir anlam kazanmıştır. Paykoç'un da önerilerinden yararlanarak sözlü tarih etkinliğini kullanma hazırlıklarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Konunun seçilmesi
2. Görüşme yapılacak kişilerin belirlenmesi

3. Soruların hazırlanması

4. Görüşmenin düzenlenmesi

5. Görüşmeden elde edilen bilgilerin düzenlenmesi

6. Etkinliğin toparlanması (Paykoç, 1991:109).

Sözlü tarih öğretimi kapsamında kaynak kişilerden yararlanma etkinliğinin plânlanmasında şu noktalara dikkat edilmelidir:

1. Kaynak kişi bilgi vereceği alanın uzmanı olmalıdır.
2. Hangi konular üzerinde ve ne şekilde durursa, öğrencilere yararlı olacağı konusunda öğretmen kaynak kişiyle bir ön görüşme yapmalıdır.
3. Kaynak kişinin boş zamanı alınmalıdır.
4. Kaynak kişi kendisine ihtiyaç duyulduğunda dinlenmelidir.
5. Kaynak kişiyi öğrencilerin tam olarak dinlemeleri ve soru sormaları sağlanmalıdır.
6. Kaynak kişinin anlattıkları hakkında öğrenciler kısa not almalıdır.
7. Kaynak kişinin anlattıkları; ders kitaplarıyla, yazılı kanıtla karşılaştırılmalı ve öğrenciler tarafından değerlendirilmelidir (Ülkümen, 1954:290).

Okul dışı tarih öğretiminin bir unsuru olarak sözlü tarih etkinliğinde, orta dereceli okullarda öğrencilerin ilk sözlü tarih görüşmelerini büyükanne ve büyükbabalarıyla yapmaları sağlanabilir (Somersan.l994:376) .

Akademik tarihçiler doküman analizi, yani yazılı belge üzerinde yoğunlaşırken, sit alanı ve müzeler gibi görsel kanıt sunan tarihsel çevreyi arkeologlar ve coğrafyacıların; kaynak kişilerle görüşmeyi de haber yapımcılarının alanı olarak görmüşlerdir. Tarih bölümlerinde, öğretmen adayları öğretimde tarihsel çevreyi nasıl kullanması gerektiği konusunda bir turist rehberi kadar bilgi donanımı kazanamamaktadır. Öte yandan Talim ve Terbiye Kurulu'nun, tarih öğretimi kapsamında müzelerin gezdirilmesi, tarihî eserler ve anıtların tanıtılmasını öngören önerileri vardır. Geçmişte, yani 1935 yılında tarih öğretmenlerine "antikalar ve tarihî eserlerden derslerde nasıl istifade edileceğine dair" bir kitap dağıtılmıştır. 1943'teki 2. Milli Eğitim Şurası'nda da ülkemizdeki mevcut arkeoloji eserlerinden öğretimde yararlanılması için bakanlıkça bastırılmış kılavuzun uygulanmasına önem verilmesi vurgulanmıştır (2.Maarif Şurası,1991:204) .

Okullarımızda tarihsel çevreye geziler; öğrenci, okul görevlilerini en iyi şekilde yerine getirdiğinde vaat edilen bir ödül etkinliği olmuştur. Aslına okul dışı tarih öğretimi etkinliklerinin gerçekleştirilmesi motivasyon unsuru olmanın ötesinde bir ihtiyaçtır ve plânlama, ciddiyet ve değerlendirmeyi gerektirir.

1. Okul Dışı Tarih Öğretiminin Plânlanması

Bu çerçevede tarihsel çevreye düzenlenecek olan alan gezisinin ayrıntılı plânlanması, geziyi açık havada güzel bir gün geçirmekten öteye "amatör birer tarihçi" olarak öğrencilerin becerilerini geliştirecek ve tarihsel kavramları kolayca öğrenmelerini sağlayacaktır. Plânlamayı üç aşamada ele alabiliriz. Bunlar; Ön hazırlık dönemi, tarihsel' çevrenin gezilmesi ve gezi sonrası etkinlikler.

A. Ön Hazırlık Dönemi

Okul dışı tarih öğretimi için tarih öğretmeninin sınıfta yeterince hazırlık yapması gerekir. Bu hazırlıklar 3 aşamada ele alabiliriz:

a). Eğitimsel Hazırlık İşleri: Tarih öğretmeni sit alanı ve müze gezisini tarih ders programının içeriğine uygun olarak düzenlemelidir Geziyi tarih programının içeriğine ve yapısına göre uygunlaştıran öğretmen, gezinin amacını, öğrencilere öğreteceği temel kavram ve geliştireceği becerileri belirlemelidir. Mutlaka tarih öğretmeni gezi yerinde önceden bir araştırma gezisi yapmış olmalıdır. Geziye götürülecek öğrenci sayısında bir rakam vermek zor olmakla beraber, 15 öğrenciye bir yetişkin rehber öğretmen düşecek şekilde düzenlenmelidir (Anderson ve Moore, 1994:207).

Gezi öncesi incelenecek yerin tarihi hakkında notlar ve krokiler verilebilir. Eğer, gezilecek yer Ege Bölgesi'ndeki antik bir kent ise, Agora, Akropol, Sütun, Lahit gibi kavramların anlamlarını önceden öğretmelidir. Bu aşamada öğrenciler gezide uyulması gerekli kurallarla ilgili olarak bilgilendirilmelidir.

b). Bürokratik İşler: Öğretmen; öğrenci velilerinden, okul yönetiminden ve il yönetiminden gerekli yasal izinleri alır. Gezinin programı hakkında onları bilgilendirir. Öğrencilerin sağlık durumlarıyla ilgili gerekli bilgi edinilir. Öğretmenin gezinin yapılacağı yerle önceden bağlantı kurması yerinde olur.

c). Ulaşım, Yeme-İçme ve Barınma İşleri: Bu aşamada geziye gidilecek ulaşım aracı belirlenir Öncelikle aracın trafik koşullarına uygun olması dikkate alınır. Yeme-içme konusunda ise öğrenciler, yiyeceklerini kendileri mi getirecek yoksa

dışarıdan mı sağlayacaklar? sorusuna cevap aranır. Gezi eğer günübirlik olmayacaksa, barınma için yatılı okullardan veya yurtlardan rezervasyon yaptırılmalıdır.

B. Tarihsel Çevrenin Gezilmesi

Tarihsel çevrede öğretim bir rehberin turist grubunu gezdirmesinden öteye plânlı etkinlikler gerektirir: Öğretmen sınıfları gruplara ayırabilir. Bir grup tarihsel çevreyi dersin amacına yönelik fotoğraflarken, diğer bir grup video-kamera ile bu işi yapabilir. Bir başka grup çizimler, krokiler hazırlayarak tarihsel mekânın ya da eşyaların insanlar tarafından nasıl ve hangi amaçla kullanıldığıyla ilgili düşünceler üretmeye ve yorumlar yapmaya teşvik edilir. Bu etkinlikler, öğrenciler tarafından not ettirilir.

Bir savaş alanı geziliyor ise olayla ilgili anektodlar, dokümanlar, olay yerinde okunarak öğrencilere bir "gerçeklik hissi" verilebilir. Olayları, eserleri ve savaşları cereyan ettikleri tarihsel çevre içinde görmek öğrencilerin ilgi ve heyecanlarını canlandırır ve etkili bir öğrenmeye yol açar (Uluçay,l954:160).

Bir höyük geziliyor ise, yetkililer izin verirse, öğrencilerin hiç kimsenin benimsemediği eski çanak çömlek, çini ve işlenmiş taş parçalarını toplayıp, okula getirmeleri sağlanabilir (Baltacıoğlu,19411:10).

Müze ve tarihsel çevre ortamında öğrencilerin yer alacağı, önceden plânlanmış bir dramatizasyon gerçekleştirilebilir.

C. Gezi Sonrası Etkinlikler

Sit veya müze gezisi dönüşü toplanan veriler sınıfa getirilir. Öğrencilerden geziyle ilgili yorumlarının değerlendirilmesi istenir. Öğrenciler, kendi yaptıkları araştırmanın sonuçlarını ders kitapları ve başvuru kaynaklarındaki kanıtlarla karşılaştırabilirler. Araştırma sonuçlarını fotoğraf, video, film olarak geniş bir halk kitlesine gösterimi sağlanabilir. Okul genelinde gezi fotoğrafları sergisi açılabilir, fotoğraf yarışmaları düzenlenebilir Antik kent kompleksinin veya tarihsel yapının maketi yaptırılarak, öğrencilerin el becerileri geliştirilebilir. Üstelik, öğrencilerdin alçı veya tahta kullanarak gördükleri bir tarihî eserin modelini yapmaları da istenebilir.

2. Okul Dışı Tarih Öğretiminin Yararlılıkları

Okul dışı tarih öğretimini kazanımları açısından 5 grupta inceleyebiliriz.

a. Beceriler

b. Kavramlar bilgisinin gelişmesi

c. Kanıt değerlendirme

d. Değişme ve sürekliliği algılama

e. Tarihsel çevreyle empati

a. Beceriler: Okul dışı tarih öğretimi; öğrencilerin gözlem, değerlendirme ve sınıflama becerilerini geliştirir. Dinleme, soru sorma hipotez kurma ve iletişim becerilerini artırır. Grup hâlinde çalışma becerisini geliştirir (Hallas,1994:225-226).

b. Kavramlar bilgisinin gelişmesi: Öğrencide tarih terminolojisinin gelişmesini sağlar. Müzeyi gezen öğrenciler orijinal ve taklit eserler arasındaki farkları, moda, beğeni gibi kavramlar bilgisini artıracaklardır.

c. Kanıtı değerlendirme: Öğrenci yazılı ve dokümanter olmayan kaynakları karşılaştıracak, görsel kanıtı değerlendirmeyi öğrenecektir:

d. Değişim ve sürekliliğin algılanması: Öğrenci, geçmişte yaşamış insanların günlük yaşantılarıyla ilgili bilgi sahibi olacak, bunu, kendi yaşam koşullarıyla karşılaştırarak değişim ve sürekliliği algılayacaktır

e. Tarihsel çevreyle empati: Tarihsel çevrenin tahribinin, tarihsel çevreye empatinin yoksunluğundan kaynaklandığını söyleyecek olursak, okul dışı tarih öğretimi tarihsel çevreye empatiyi güçlendirmektedir. Okul dışı tarih öğretimi kapsamında tarihsel yapıların ve müzelerin gezilmesi geçmişin fiziksel kanıtının sürekli tehdit altında olduğunu gösterecektir Bu da çevrelerinde tahrip edilen geçmişe ait unsurların farkına varmaları dolayısıyla, öğrencilerde kültürel mirasa karşı sorumluluk duyma davranışını geliştirecektir.

3. Okul Dışı Tarih Öğretiminin Sınırlılıkları

Okul dışı tarih öğretimi kazanımları yanısıra aşağıdaki zorlukları içermektedir:

1. Dikkatli plânlama gerektirdiği için zaman alıcıdır.

2. Yüksek ulaşım ve barınma ücretlerinden ve sınıflardaki kalabalık öğrenci sayısından dolayı geziler yarım günlük ya da bir günlük düzenlenebilir.

3. Öğrencilerin ders programlarının aksamasına yol açabilir.

4. Açık havada hava durumu faktörü önemlidir. Alternatif plânlar göz önünde bulundurulmalıdır.

5. Öğrenciler, önceden bir hazırlık yapmadılarsa, deneyimleri sınırlı kalır.

4. Okul Dışı Tarih Öğretimine Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri

a. Öğrenci Görüşleri

1991'de Yücel Kabapınar'ın İzmir il merkezinde 7 lise ve dengi okulda 199 lise son sınıf öğrencisiyle yürüttüğü anket çalışmasında öğrencilerin % 79'u "müze ve tarihsel çevre gezileriyle desteklenen tarih öğretimi düşüncesine tümüyle katıldıklarını" belirtmektedir (Kabapınar, 1991:103).

1993'de Mustafa Safran'ın Ankara il merkezinde 15 lise ve dengi okulda 536 öğrenciye uyguladığı bir ankette ise öğrencilerin % 91'i tarih derslerinde gezi yönteminin hiç kullanılmadığını, sadece % 2'si sık sık kullanıldığını belirtmiştir: Uygulamada lise ve dengi okullardaki öğrenciler, genellikle gerçeklik hissini verdiği, grup içi dinamiği, bilgi ve anlayışlarını geliştirdiği için gezileri yararlı ve eğlenceli bulmaktadır

Diğer yandan, havanın soğukluğundan, fazla yürümekten, eşyasını kaybetmekten yakınan öğrenciler de çıkmaktadır. Orta öğretim öğrencilerinden farklı olarak, ilkokul öğrencisi müzelerde gördüğü objeleri anlamada bir takım zorluklarla karşılaşmaktadır. Zaman kavramı henüz tam oluşmadığı için, çocuk ilgisiz olguları yan yana düşünebilmektedir. Tarih eğitimcileri, müzedeki tarih eğitiminden çocukların en iyi şekilde yararlanabilmesi için Piaget ve Erikson gibi gelişim psikologlarının çalışmalarını göz önüne almalıdır. Örneğin, 9 yaşındaki bir çocuk askeri müzede gördüğü Ortaçağ'a ait bir zırhın nasıl olup ta bugüne geldiğini sorabilmektedir. Öğrenciler, müzede karşılaştıkları objeleri camın arkasından seyretme yerine dokunmak ve ellerine almak istemektedir. Öğrenciler, Etnoğrafya müzelerinde gördükleri yerel ve geçmişe ait kıyafetleri giymekten hoşlanmaktadır. Örneğin bu konuda 10 yaşındaki bir çocuk söylemektedir:

"17. yüz yılda biri savaşta bu kıyafeti giymiş, ben bunu giyince kendimi o zamana dönmüş gibi hissediyorum" (Ingle, 1994:320).

b. Öğretmen Görüşleri

1993 yılında Mustafa Safran'ın Ankara il merkezinde 20 lise ve dengi okuldaki 80 tarih öğretmenine uyguladığı ankette; öğretmenlerin % 67'si gezi yöntemini hiç kullanmadığı, sadece % 3'ünün sık sık bu yöntemi kullandığı ifade edilmektedir (Safran, 1993:64). Tarihsel çevrenin yorumlanması ki bu özelde okulun bulunduğu bölgenin tarihsel dokusunun yorumlanması olarak algılanabilir, okullarda tarih öğretmeninin görevidir. Mesleğe yeni başlayan tarih öğretmenlerinin ilk

yıllarında tarihsel çevre gezisini sıklıkla yaptığı ve ileri ki dönemlerde bu sıklığın azaldığı gözlenmiştir. Gerçekte, yasal sorumluluğun fazlalılığı, düzeyleri; öğretmenleri, okul dışı etkinlikleri düzenlemekten alıkoymaktadır.

Sonuç

Ülkemizde tarih dersi kapsamında okul dışındaki etkinliklerinin gerçekleştirilmesi fazla öğrenci sayısı ve kısıtlı kaynaklardan dolayı, Talim ve Terbiye Kurulu'nca önerilmekle yetinilip, öğretmenlerin iyi niyetine bırakılmıştır. Öğrenciye kazandırdığı bilgi ve beceriler göz önüne getirildiğinde, okul dışı tarih öğretiminin değeri anlaşılmaktadır. Bu kazançlarından dolayı tarih öğretiminde alan gezilerinin yapılması ve kaynak kişilerle görüşme öğretmenlerin iyi niyetine bırakılmaksızın, yıllık tarih programlarında zorunlu tutulmalıdır. Tarihsel çevrede tarih öğretimiyle ilgili kılavuz kitaplar öğretmenin kullanımına sunulmalı, okulun bulunduğu bölgenin tarihsel dokusu göz önüne getirilerek, tarih ders programı bağlamında yapılacak okul dışı etkinliklere işlerlik kazandırmalıdır.

Kaynaklar

Anderson, C ve Moore, A., "Making History Outside the Classroom" **Teaching History,** der Hilary Bourddillon, The Open University, 1994.

Baltacıoğlu, İ.H., "Tarihi Nasıl Öğreteceksin?" **Yeni Adam**, 1941.

Hallas, C., "Learning from Experince: Placements" **History in Higher Education,** der Alan Booth ve Paul Hyland, Blackwell Pup,1996.

Ingle, M., "Pupils' perceptions of museum education sessions" **The Educational Role of Museum,** der. Eilen Hooper Greenhill, Routledge,1994.

Kabapınar, Y, **Müfredat Programı ve Ders Kitapları Açısından Orta Öğretimde (Lise) Tarih Öğretimi.** Dokuz Eyl. Üniv Basılmamış Yük.Lis. Tezi, 1991, İzmir.

MEB, **II. Maarif ˙ urası** 15 - 22 Şubat 1943, Milli Eğitim Basımevi, 1991.

Paykoç, F, **Tarih Öğretimi,** Açık Öğretim Fak. Yay.,1991.

Safran, M., **Orta Öğretim Kurumlarında Tarih Öğretiminin Yapı ve Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma.** (Basılmamış Araştırma), Ankara, 1993.

Uluçay, Ç., "Tarih Derslerinde Çevre İncelemeleri" **Tedrisat Mecmuası,**1954,C.III.

Ülkümen, O., "Amerika Okullarında Derslerle ve Günlük Çalışmalarla İlgili Plânlama, Gruplama, Değerlendirme" **Tedrisat Mecmuası,** 1954. C.III.